

Třetí kapitola a část páté kapitoly si všimají objektu působení — člověka, vnímatele propagandistických sdělení. M. Chlupáč přináší podnětné dělení vnímatelů do skupin podle jejich postoje k propagandě: souhlasné vztahy k propagandě, nezúčastněné vztahy k propagandě, nesouhlasné vztahy k propagandě. Takto vymezené typy dále podrobuje šetření a sleduje možnosti ovlivnění jejich příslušníků propagandou. Dospívá tak k určitému zhodnocení vlivu propagandy na názory a postoje lidí, na jejich motivace a potřeby, zájmy. Nezkoumá tyto jevy v jejich čistě psychologické rovině, ale snaží se o postižení specifiky jejich propagandistického formování. Zavádí dále pojmy „propaganda sociálně soustředěná a sociálně rozptýlená“, které se ukazují jako velice nosné a přispívající k dalšímu prohloubení kvality řízení propagandistické a politickovýchovné práce vůbec.

Autor zajímavě pojednává o formě zprostředkovaného šíření idejí, tedy o dvou-
stupňové komunikaci, kdy jedinec ovlivněný bezprostředně propagandou se stává určujícím pro vývoj mínění ve svém sociálním okolí. Tuto kapitolu uzavírá souhrnné vyjádření vlivu propagandy na jedince: zejména jde o přenos jisté sumy poznatků, orientace člověka ve společenských problémech a v souvislostech některých jevů; „informovaný jedinec, člověk ztotožňující se s ideologií strany a třídy má větší možnost získat rostoucí prestiž ve straně a ve společnosti. Strana a společnost oceňují jeho názory a jednání a poskytují mu výhodnější místo v žebříčku funkcí a rolí. ... Vědomí jednoty a sounáležitosti zmnožuje jeho síly, dodává morální oporu jeho jednání, poskytuje osobní jistoty a nutný pocit bezpečí.“ (s. 183—184)

Zajímavá a podnětná je typizace některých nedostatků propagandy: ukazuje se, že nedostatečný propagandistický průzkum, tedy nekomplexní průzkum sociálního terénu, neúplná analýza všech významnějších prvků vstupujících do procesu ideologického ovlivňování vede k nízké efektivnosti propagandy.

Autor se dále zabývá otázkami řízení propagandy, vytyčováním propagandistických úkolů, diferencovanosti působení, mechanismy přenosu idejí, kontrolou výsledků propagandistického působení. Znovu se v sevřené formě vrací k osobnosti vnímatele a zkoumá jeho možné reakce na propagandistické působení. Závěrečná část knihy je věnována osobnosti propagandisty, který hraje dominující roli v přímém propagandistickém působení. Je zde v kostce podána metodika přípravy propagandistického vystoupení i zásady účinného působení na konkrétní posluchačstvo.

Chlupáčova obsáhlá práce představuje první komplexní původní pojednání o problematice marxistické propagandy v našich podmínkách. Přestože některé pasáže by zasluhovaly sevřenější a přesnější uchopení, je nutno ocenit autorovu snahu o novátorské přístupy k pojímání složitého sociálního jevu — propagandy. Nejde o původnost za každou cenu, nýbrž o původnost vyplývající ze skutečně vědeckého rozboru konkrétní sociální situace a možností propagandy ovlivňovat lidské vědomí a chování v žádoucím směru. Jde o práci teoretickou, s řadou originálních poznatků, s množstvím odvolávek na praxi. Odpovídá na aktuální společenskou potřebu: jak co neúčinněji přenášet ideologické a politické podněty těm cílovým skupinám, na jejichž ovlivnění řídící sféře nejvíce záleží.

Dušan Pavlů

A. D. Švejcer — L. B. Nikolskij: Úvod do sociolingvistiky

Praha, Svoboda 1983, 241 s.

Sociolingvistika jako relativně samostatná vědní disciplína na pomezí jazykovědy a sociologie se rozvíjí zhruba třicet let. Ve srovnání s mnoha jinými je to tedy obor velmi mladý, z hlediska bohatosti světové knižní produkce je však značně vospělý. Toto tvrzení platí v plné míře především o sovětské sociolingvistice, která zejména v posledních deseti letech prodělala prudký vzestup.

Jsou zde tedy přinejmenším dva silné důvody, proč přivítat vydání českého překladu pět let staré sovětské publikace *Úvod do sociolingvistiky*. Jednak se nám konečně dostává do rukou souborný výklad o základních pojmech a koncepcích, který docela dobře může sloužit jako učebnice pro sociology i lingvisty, jednak máme možnost seznámit se s dvěma předními představiteli sovětské jazykovědy, kteří svůj odborně zasvěcený a marxisticky důsledně orientovaný přístup prokázali již v několika dřívějších pracích (z posledních viz např. L. B. Nikolskij: *Sinchronnaja sociolingvistika*, Moskva 1976 a A. D. Švejcer: *Sovremennaja sociolingvistika*, Moskva 1976). Navíc úlohu „zprostředkovatele“ pro českého čtenáře na sebe vzal jeden z mála českých specialistů právě na tuto oblast, Jiří Kraus, který knihu opatřil dvacetistránkovou předmluvou, jež si zjevně klade náročnější cíl než podat základní informaci o obou autorech. Pokouší se totiž doplnit jejich práci o stručný, leč systematický výklad procesu postupného vyčleňování sociolingvistiky z ling-

vistiky, včetně poukazu na význam funkční jazykovědy pražské lingvistické školy třicátých let (které si ostatně všimají i autoři přeložené publikace a která by rozhodně stála za hlubší pozornost nejen současného sovětského, ale i českého sociologicky orientovaného jazykovědce nebo přímo sociologa).

Výkladové schéma *Úvodu do sociolingvistiky* je na první pohled tradiční „učebnicové“. Postupuje od širších gnozeologických souvislostí oboru přes vymezení základních pojmů a problémů k výzkumným metodám a technikám. Přitom relativně více pozornosti je věnováno problémům teoretickým, zatímco informace empiricky metodologické mají poněkud zkratkovitý charakter. Text je doplněn a oživen množstvím příkladů z literatury i z vlastní výzkumné práce autorů.

Zabýváme-li se však obsahem publikace podrobněji, zjistíme některé nelogičnosti. Z hlediska sociologie například konkrétní, byť široké problémy národního i spisovného jazyka, které jsou zařazeny do první části knihy, spadají spíše do rámce rozpracování sociolingvistické problematiky na konec druhé části knihy, kam se stejné autorům znovu vkrádají, stejně jako problém funkcí jazyka a řečové situace apod. Naopak vysvětlení některých základních výchozích pojmů sociologické i sociolingvistické teorie je zařazeno mezi operacionalizovanou pojmovou výstavu až v druhé části publikace, kde zejména některé sociologické pojmy působí poněkud soliterně, i když se autoři poctivě snažili o jejich organické začlenění. Je ovšem nutno poznamenat, že tato výtky jde částečně na vrub českého překladatele, který volil často doslovný překlad místo standardních českých sociologických termínů (například místo „teorie středního dosahu“ používá pojmu „teorie střední roviny“, „anketární“ šetření nenahrazuje v příslušných souvislostech „dotazníkovým“ apod.) a nepotlačil, naopak spíše podtrhl některé „sociologické neobratnosti“ textu.

První část knihy je nazvána *Metodologické problémy sociolingvistiky*. Hovoří se zde o marxistických východiscích sociolingvistiky, především o teorii tříd a národních celků a zároveň o učení o jazyce jako společenském jevu a zdůrazňuje se nutnost vybudování teorie středního dosahu a užitečnost empirického výzkumu v této oblasti. Značná pozornost je věnována vztahu jazyka a společenské struktury v obecné poloze. Resumující je tvrzení, že „existence sociálních dialektů koneckonců vzniká jako výsledek třídní diferenciace společnosti, avšak konkrétní formy této diferenciace se s jednotlivými nositeli třídních znaků v žádném případě nespojují jednoznačně a přímo“. Je kritizována Grimshawova teorie izomorfismu jazykových a sociálních struktur, mikrosociologické zaměření sociolingvistiky a další jednostranné přístupy západních sociolingvistů. Jazyk je chápán zejména jako nositel tří sociálních funkcí: konsolidační, integrační a dezintegrační. První se uskutečňuje v živelném procesu spojování etnických společenství, druhá je výsledkem uvědomělého působení společnosti na jazyk jako nástroj pomáhající dovršovat proces vzniku větších národních a politických celků. Dezintegrační funkce naopak spočívá ve vyčleňování menších celků z velkých společenství a je vázána na vysoký stupeň etnické konsolidace a vnitřní homogenity jazyka. Od těchto otázek pak přistupují autoři k problematice vztahu národa a jazyka, které je věnována velká pozornost. „Národní jazyk“ je chápán jako historická kategorie, jsou analyzovány a příklady doloženy jeho vývojové i strukturní typy a úloha spisovného jazyka. Odmítána je idea shody hranic národa a jazyka a zdůrazňována je nutnost rozboru jazykového společenství „zevnitř“. Téměř stejně podrobně se pak autoři zabývají vztahem jazyka a kultury. V této kapitole diskutují různé přístupy k tomuto vztahu, které se objevují i mezi sovětskými badateli a které se liší v podstatě tím, zda jazyk je anebo není považován za součást kultury, a souvisí pochopitelně s širokou variantou významu pojmu kultura. Zajímavá je však spíše úvaha o tom, jak se vzájemné působení a internalizace kultur odráží v šíření internacionální slovní zásoby. Na konci první části knihy je poněkud neorganicky vložena kapitola o tom, jak sociologie osobnosti umožňuje odhalovat mechanismy sociální determinace používání jazyka.

Druhá, nejobsáhlejší část práce, nazvaná *Teoretické problémy sociolingvistiky*, teprve vymezuje předmět této disciplíny, popisuje zkoumané problémy, snaží se upřesnit pojmový aparát a klasifikovat některé závažné kategorie. Podrobněji se věnuje problému jazykové a takzvané řečové situace a otázce jazykové politiky.

I když názory na předmět sociolingvistiky se různí, lze jej shrnujícím způsobem podle autorů knihy charakterizovat jako „jazykové jevy a procesy vznikající při fungování jazyků ve společnosti“, v rámci jejího vývoje. Jazykové jevy a procesy jsou sociálně podmíněné, ale jejich analýza může zároveň vést k odhalení závažných společenských faktů. Proto jsou předmětem zájmu jazykovědců i sociologů. Například rozvoj nářečí, které se pak stane prostředkem celonárodního dorozumí-

vání, je sice především lingvistickým procesem (a tedy i předmětem zájmu jazykovědců), zároveň však svědčí o probíhající konsolidaci národa a má řadu dalších sociálních souvislostí (důležitých pro sociologa). Druhým, podle autorů typickým příkladem předmětu sociolingvistického zkoumání je bilingvismus, který je z hlediska lingvistiky zajímavý pro interferenci jazykových systémů a pro pravidla užívání prvků jednotlivých jazyků, z hlediska sociologie pak proto, že je znakem sociální mobility a že pravidla řídící užívání jazyka jsou zároveň pravidly sociálního chování.

Autoři práce posuzují různé přístupy k sociolingvistickým problémům: Tak například V. M. Žimurskij se zaměřuje na sociální diferenciaci jazyka v třídní společnosti (akcentuje synchronní i diachronní hledisko), V. A. Avorin na fungování jazyků a na jazykovou situaci, kterou chápe jako soubor společenských rolí jazyka, B. N. Golovin na otázky věkových, sociálně třídních a profesních rozdílů ve fungování jazyka. Dále analyzují zejména pojetí J. Fischmana, který se zabývá hlavně stabilitou a proměnlivostí jazyka vzhledem k „sociálně modelovanému“ chování. Sociálně podmíněnou variantnost jazyka považují i naši autoři za jeden z „ústředních problémů sociolingvistiky“. Sociolingvistickou problematiku lze ovšem hledat i na rozhraní semiotiky, ve vztahu k intralingvistice, k psycholingvistice a k stylistice.

V této druhé části knihy je poměrně hodně pozornosti věnováno pojmovému aparátu sociolingvistiky. Zatímco popis konkrétní sociolingvistické problematiky, doprovázený zajímavými příklady, je velmi „čtivý“ i pro sociologa a obsahuje řadu i pro něj relevantních otázek, vymezení a klasifikace pojmů působí poněkud schematicky. Začlenění tradičních sociologických termínů vyznívá, jak bylo řečeno, poněkud cizorodě a některé specifické sociolingvistické pojmy se zdají být příliš umělé a nelibozvučné (např. pojmy „řečové situace“, „řečové chování“, „řečová forma“, „řečový akt“ apod.). Závažnější ovšem je, že v použití i explikaci řady sociologických pojmů se odráží určité nepochopení. Většinou jde o zúžení obsahu, o jeho významový posun, či o záměnu významu. Například „společenství“ je vymezeno jednou jako soubor homogenní z hlediska některého identifikačního znaku (věku, pohlaví, příjmu aj.), přičemž jako synonymum se uvádí „sociálně demografická skupina“, vzápětí je pak definováno jako „seskupení osob pouze pro určitý výzkum“ (s. 93). Příkladem obsahové záměny je použití pojmu „sociální stratifikace“ ve smyslu „sociálně třídní diferenciace“ (s. 101 a dále). Kromě toho se hovoří o „subjektivních postojích kolektivu“, ne zcela přesně je chápána souvislost postojů a hodnotové orientace apod. Dalo by se říci, že v teoretické oblasti sociolingvistiky je vztah mezi „sociálními“ a „jazykovými“ jevy daleko méně jasný než v oblasti zkoumání konkrétních jevů. Je to patrné zejména z výkladu „stratifikační variantnosti jazyka“ a „situační variantnosti jazyka“ (a následně pak „stratifikačních“ a „situačních“ proměnných), v němž dochází k „situačnímu“ překrývání obou pojmů. Příklady z této oblasti problematiky jsou však velmi zajímavé a pro sociology podnětné. Týkají se jednak změny oslovení při přechodu na jinou společenskou roli u téže osoby, jednak funkce tykání a vykání. Přitom z jazykového vyjádření lze rozeznat odlišnost vztahů mezi rolími v různých kulturních kontextech.

Ústřední sociolingvistická problematika je vázána na fungování sociálně komunikačních systémů v souvislosti s jazykovou situací, na jazykovou politiku a na tzv. řečové chování. Těmto problémům jsou věnovány poměrně rozsáhlé kapitoly. Jazyková situace je definována jako soustava funkčně se doplňujících jazyků a jejich variant. Mění se s vývojem společnosti a její jazykové politiky. Jazykové útvary i situace lze klasifikovat podle komunikačních sfér na celostátní, regionální, místní, výrobní, rodinné, rituální. Přitom se vyskytují exoglosní typy (soubory jazyků) a typy endoglosní (soubory podsystemů jednoho jazyka), v nichž může být situace vyrovnaná (jazyky nebo podsystemy jsou funkčně rovnocenné), nebo nevyrovnaná (s hierarchickým přiřazením jazyků nebo jejich podsystemů různým komunikačním sférám a různým sociálním skupinám). Toto schéma ukazuje řadu zajímavých konkrétních problémů, týkajících se například sociálního postavení různé jazykově situovaných národnostních menšin a různé sociální funkce celostátního jazyka.

Jedna z nejzajímavějších problematik je ovšem „uvědomělé a cílevědomé působení na jazyk“ ze strany státu neboli „jazyková politika“. Autoři široce diskutují samotný pojem i jeho souvislosti. Vycházejí z toho, že „možnost soustavně uskutečňovat jazykovou politiku je podmíněna tím, že v jazykovém systému existují plány, které jsou na působení vnějších vlivů citlivé v daleko větší míře než plány ostatní, a dále tím, že vnější vlivy bezprostředně rozhodují o rozsahu dílčích komunikačních funkcí jazyka“. V této souvislosti sledují i převažující současnou vývojovou tendenci, kterou lze nazvat demokratizací jazyka a která se konkrétně projevuje ve sbližování spisovného jazyka s běžně mluveným. Souhlasí s kritikou purismu, jak ji provedli představitelé pražského lingvistického kroužku. Procesy internacionalizace považují

za jev pozitivní. Z hlediska jazykové politiky analyzují situaci v některých rozvojových asijských a afrických zemích. Velmi kladně hodnotí jazykovou politiku Sovětského svazu.

Problematika „řečového chování“ je spojena s odhalováním mechanismů výběru jazykových variant k vytvoření sociálně přiměřené výpovědi. Předpokládá to zkoumání působení sociálních norem, které řídí chování účastníků sdělování. Autoři odmítají behavioristické zúžení problému na interpretaci z hlediska reakce, kterou „řečový akt“ vyvolává. Rozlišují „standardní“ (stabilní) a „variabilní“ situaci tohoto jednání a zdůrazňují důležitost obsahu i formy sdělení pro sociolingvistiku. I zde je uvedena řada zajímavých příkladů.

Poslední, rozsahem nejskromnější část práce, která se nazývá *Metody sociolingvistických výzkumů*, není samozřejmě pro sociologa zajímavá výčtem a popisem technik sociologického výzkumu, který navíc bohužel vyznívá poněkud neinformovaně. Za pozornost však stojí v knize uvedené příklady některých výzkumných koncepcí: Tak L. P. Kysin zjišťuje rozsah a intenzitu vlivu sociálních znaků na rozložení jazykových variant a dospívá k pořadí, v jakém tyto znaky působí (ve všech případech hraje hlavní roli území, sociální postavení a věk). L. Levin a H. Crockett, kteří se rovněž zabývají sociální determinací variantnosti řeči, testují hypotézu o existenci dvou referenčních skupin v kolektivitě jednoho města v Severní Karolíně, které se liší akceptací určité celonárodní jazykové normy a normy jižních států. W. Lavov, Ch. Sendergen a G. Sankoff se pokoušejí spojit kvantitativní metody sociolingvistické analýzy s metodami generativní gramatiky a vycházejíce z koncepcí Chomského a Halla propracovávají „variční pravidla“ používání určitých jazykových prvků ve spojení se sociální determinací jejich volby.

K tomuto poslednímu výzkumnému modelu se ovšem sovětsští lingvisté staví kriticky, protože koneckonců podceňuje sociální podstatu jazyka. Preferují model „společného jádra“, podle něhož příbuzné dialekty představují soubor vzájemně se prolínajících mikrosystémů s jedním společným jádrem. Na tomto základě rozvíjejí své vlastní pojetí „sociální příznakovosti“ a ukazují je na příkladu variantního chápání lexikální jednotky americké angličtiny „the Man“ v různých „stratifikačních“ i „situačních“ souvislostech. Doporučují, aby se pro zjištění systémových rozdílů mezi sociálními dialekty používalo srovnávací analýzy v rámci celých sémantických polí.

Ze stručné reprodukce obsahu dané sociolingvistické práce je vidět, že autoři skutečně podávají všeobecný přehled o problematice, i když se v něm odráží jejich vlastní odborné zaměření. L. B. Nikolskij je původně orientalista, A. D. Švejcer je znalcem a kritikem anglosaské literatury. To není věci na škodu, protože oba disponují bohatou škálou příkladů ze zahraniční literatury a mají také svůj vlastní poměrně ucelený názorový systém v některých specifických sociolingvistických oblastech. Je pochopitelné, že k nim především soustřeďují pozornost čtenáře. Takže spíše meritorné je v různých souvislostech zdůrazňován problém jazyka ve vztahu k národu a také problém jazykové politiky a spíše metodologicky je pak akcentován problém „řečových“ situací. Na druhé straně přirozené afinity a tendence vlastní odborné erudice se neprojevují ani tak opomíjením „vzdálenějších“ problémů, jako spíše jejich schematictějším pojetím, s menším akčním rádiem odborného rozhledu. Jak bylo již naznačeno, takto jsou poznamenány zejména „sociologičtější“ dimenze výkladu. To však zároveň dokumentuje skutečnost, že sjednocení pojmového aparátu sociologie a jazykovědy na bázi sociolingvistiky není příliš snadnou záležitostí. Právě tak jako se sociolog jen s obtížemi orientuje v jazykovědné problematice, i lingvista má obvykle jen dosti povrchní znalosti z oblasti sociologie, a to i tehdy, když se problémem zabývá systematictěji.

Naskýtá se tak otázka, zda je důsledné sjednocení sociologie a jazykovědy v oblasti sociolingvistické teorie i empirie nejen možné, ale i funkční. Autoři sami upozorňují na to, že ke zkoumání jazyka jako sociálního jevu lze přistupovat ze dvou stran: buď vycházet z lingvistických faktů a zjišťovat jejich sociální kontext, nebo vycházet ze sociálních faktorů jako podmínek jazykového systému. V této souvislosti citují návrh R. Grosse a A. Neuberta z NDR na rozlišení sociolingvistiky a lingvosociologie. Sociolog se ovšem neubrání dojmu, že oba přístupy jsou v jádru lingvistické. Do centra pozornosti je vždy kladen jazyk, i když není vyabstrahován ze sociálních souvislostí, naopak je důsledně chápán jako společenský jev. Jazyk je zde vlastně (i podle L. B. Nikolského a A. D. Švejcera) závisle proměnnou veličinou, sociální faktory vystupují jako nezávisle proměnná. Je to nejen otázka metodologická, ale skutečně i otázka předmětu zkoumání. Nelze považovat za náhodný a povrchní úkaz, že sociologie jazyka se převážně vyskytuje jako speciální zaměření

lingvistú, ne sociológú. Tím spíše se ovšem zdá být nezbytné, aby jazyk jako sociální jev byl zkoumán též z pozic sociologie, i bez nároků na zvláštní pojmenování tohoto zaměření, ale na všech gnozeologických úrovních — od obecně teoretické přes úroveň teorií středního dosahu po rovinu metodologickou a technickou. Sociolog si pochopitelně uvědomuje víc než lingvista, že problémy jazyka, jeho „sociální funkce“ se exponují výrazně například při konstrukci dotazníků, při vedení interview, při provádění obsahové analýzy, a to i tehdy, když není předmětem příslušného výzkumu, a přitom v míře, o níž se zatím v sociologické metodologii neuvažovalo. Sociolog si také více uvědomuje, lépe řečeno měl by si uvědomovat, jak pevně jsou otázky jazyka spojeny s identifikací sociálního postavení jednotlivce, s vytvářením image jednotlivých tříd, sociálních skupin, profesí, se sociální mobilitou. Jestliže pro jazykovědce je rozhodující otázka, jak určitá sociální situace (role, pozice, forma interakce apod.) ovlivňuje jazykové vyjádření, je pro sociologa zajímavější otázka, jak se v jazykové sféře projevují sociální vztahy mezi účastníky sdělování, jaký sociální význam má jazyková variantnost, jaké sociální efekty vyplývají z jazykových i „řečových“ situací. Skutečně sociologický přístup akcentuje význam jazyka pro pochopení sociálního jednání, sociální struktury a změny, i když samozřejmě nelze zapomínat, že komplementárním problémem je sociolingvisticky orientované zkoumání významu společenského kontextu pro pochopení jazyka a jeho funkcí.

Na závěr je proto možno říci, že inspirační hodnota konečně u nás přeložené a vydané sovětské sociolingvistické učebnice spočívá pro sociologa ve dvou věcech: Za prvé v tom, že upozorňuje na „sociologickou“ závažnost některých sociolingvistických problémů. Jde zejména o vztah jazyka k sociální integraci, k sociální struktuře, k sociální mobilitě, o existenci sociálních bariér spjatých s jazykovým vyjádřením, se znalostí jazykových norem a o projevy asimilace a akulturace v jazykové sféře. To vše by nám mělo být blízké už proto, že řada těchto problémů byla exponována již v období našeho národního obrození (zejména problém jazyka malého národa a světového jazyka). Za druhé upozorňuje na relevantní sociologické problémy spojené se sociálními funkcemi jazyka, které sociolingvistika zatím neřeší a které proto zbývají na sociologii.

Alena Vodáková

Nikolaj Genov: Tolkot Parsons i teoretičnata sociologija (Talcott Parsons a teoretická sociológia)

Sofija, Izdatelstvo na BAN 1982, 287 s.

Marxistická kritická reflexia Parsonsa a jeho vychýrenej koncepcie je takmer tak stará, ako aj nemarxistická, a je nesmierne bohatá nielen čo do rozmanitosti žánrových foriem (časopiseckými štúdiami počnúc a rozsiahlymi dizentačnými prácami končiac), ale aj čo do spôsobov pohľadu na svoj objekt. Vývoj marxistickej „parsonsové“ ku konštituovaniu ktorej prispeli sociológovia mnohých socialistických krajín, prešiel pritom určitými obdobiami, z ktorých každé poznačilo charakter príslušnej komentátorskej práce. V prvom, doslova „núdzovom“ období na prelome päťdesiatych až šesťdesiatych rokov išlo o to zabezpečiť pre čitateľskú verejnosť aspoň primárnu, niekedy až „surovú“ informáciu o sociologickej koncepcii, ktorá sa v tom čase iba uchádzala o popredné miesto vnútri americkej buržoáznej sociológie. Kritická literatúra o Parsonsovej sociologickej koncepcii, ktorá sa v tie roky reflektovala len ako „teória sociálnej činnosti“, bola doslova *kritickou*. Sústreďovala sa prevážne na globálnu kritickú analýzu základných ideologických, teoretických a metodologických parametrov koncepcie T. Parsonsa, a to občas na úkor podrobného výkladu jej detailov. Napriek tomu patrí komentátorským prácam tohto obdobia záslužné miesto pri celkovom kritickom vysporiadaní sa s Parsonsovou teóriou. Tieto práce vytvorili spoľahlivú základňu, na ktorej mohli budovať nastupujúce generácie marxistických kritikov buržoáznej sociológie.

Aj keď sa táto predbežná kritická konfrontácia s Parsonsovou koncepciou v marxistickom prostredí uskutočnila už v polovici šesťdesiatych rokov, stali sme sa svedkami vlny stupňujúceho sa záujmu o podrobnejšie oboznámenie sa už s jednotlivými aspektmi a súčasťami Parsonsovej teórie v nasledujúcich rokoch, keď sa už táto teória identifikuje v povedomí sociologickej verejnosti ako „štruktúrny funkcionalizmus“. Táto vlna zasiahla koncom šesťdesiatych rokov aj československú sociológiu a prejavila sa v pokusoch o nekritické prenášanie vysvetľujúcich modelov Parsonsovho štruktúrneho funkcionalizmu na pôdu marxistickej sociológie. Nekritické „opojenie“, ktoré Parsonsova koncepcia vyvolala u istej časti československých sociológov, bola